

**DE VLUCHT CHARLOTTE
VAN DE BERGHAEGHE
WITTE OPGROEIEN
BALLONNEN MET OORLOGS-
TRAUMA'S**

© 2013, Charlotte Berghaeghe en Pelckmans Uitgeverij nv
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout

Voor meer info: www.pelckmans.be

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand
of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke
voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve
ingeval van wettelijke uitzondering.

Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot
de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored
or made public by any means whatsoever, whether electronic or
mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

D/2013/0055/336
ISBN 978 90 289 7405 0
NUR 694, 770

Cover en opmaak www.intertext.be

INHOUD

Woord vooraf *Ludo Abicht* 7

Inleiding 11

HOOFDSTUK 1

De tuin van mijn grootvader 13

HOOFDSTUK 2

Wat toen niet gezegd kon worden 35

HOOFDSTUK 3

Het huis van mijn grootmoeder 47

HOOFDSTUK 4

De leegte 67

HOOFDSTUK 5

Groeitijd in de luwte 79

HOOFDSTUK 6

De vlucht van de witte ballonnen 99

HOOFDSTUK 7

Mama's heengaan 125

HOOFDSTUK 8

De muur 137

HOOFDSTUK 9

De muur gesloopt 161

Nawoord *Luc Huyse* 175

Bibliografie 179

Een woord van dank 181

Voor mijn kinderen en kleinkinderen

WOORD VOORAF

O land van roem en rouwe

Ludo Abicht

Misschien hadden de oude Grieken wel gelijk met hun mythe over de Lethe, de Dodenrivier, waarvan de naam niets anders betekende dan 'het vergeten', de radicale breuk tussen verleden en heden. De afgestorvenen hoefden zich in hun eeuwige rust niet langer zorgen te maken over de manier waarop de overlevenden, hun nageslacht, omgingen met de waarden en waarheden die hun bestaan getekend en vertekend hadden.

In ons land, en dat geldt waarschijnlijk voor de meeste landen van het oude Europa, zijn het echter de nakomelingen, de babyboomers van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw, die echt van deze breuk kunnen genieten, ook al betekent dit vaak dat ze het gedrag van hun voorouders niet altijd even rechtvaardig of evenwichtig kunnen beoordelen. Terwijl hun ouders daarentegen ongevraagd met de zwaarste opdracht opgezadeld zaten: hoe verwerk je de trauma's van de twee zinloze en mensonwaardige wereldoorlogen die hun eigen grootouders en ouders onverbiddelijk en onuitwisbaar gevormd en misvormd hadden? In de late jaren vijftig werd ik bijvoorbeeld in een ouderlingentehuis in Gent geconfronteerd met een man die als twintigjarige voorgoed zijn stem verloren had in de gifgasaanvallen van de Eerste Wereldoorlog en,

bijna vanzelfsprekend in dezelfde straat, met overlevenden uit de concentratiekampen én slachtoffers van de naoorlogse repressie. Met dit verschil dat de eersten erop aandrongen dat hun verhaal aan de jongeren tot in het zevende geslacht doorverteld werd, en de anderen hardnekkig en verbitterd zwegen, maar juist daardoor wellicht luider en scherper praatten dan ze beseften of wilden.

Over een dergelijke oorverdovende en daardoor destructieve stilte gaat dit boek. Over een generatie die op geen enkele manier verantwoordelijk was voor wat er vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog gebeurd was, maar er onvermijdelijk en traumatisch door getroffen werd. In dit geval over een vader die zich opsloot in de verblinde verontwaardiging over het onrecht dat hem, de rechtlijnige en compromisloze idealist, was aangedaan, een rancune waardoor hij ook onmogelijk objectief kon oordelen, niet over zijn eigen keuze voor de collaboratie en nog minder over de manier waarop zijn kleinkinderen volgens hem 'verraad' pleegden tegenover de dromen en offers, het voluntarisme en het engagement dat hem en zijn kameraden bezielde had. Waardoor hij ook niet in staat was in te zien dat deze kleinkinderen en hun vrienden op hun manier (en voorlopig nog met het geluk van de later geboren) het beste van zijn inzet voor een betere wereld voortzetten.

Het is echter meer dan een herkenbaar portret van drie generaties in het Vlaanderen van de twintigste eeuw. Het is bovendien het pijnlijk eerlijke verslag van een persoonlijke verwerking van een verleden door een psychologe die deze confrontatie met de werkelijkheid niet uit de weg is willen gaan. Haar individuele 'voyage au bout de la nuit', een tocht die haar vader in de verstarring en het onbegrip en haar moeder in de vereenzaming en de zelfmoord gedreven heeft, is doorgedrongen tot het bleke maar beloftevolle licht van een nieuwe dag. Voor haar man, haar eigen kinderen en kleinkinderen had ze de les al getrokken door hen als het ware achter een muur tegen dat verwarrende verleden te beschermen, haar metafoor voor de Griekse Lethe, maar juist daardoor is ze erin geslaagd voor zichzelf die muur langzamerhand te slopen en zo de jongeren de kansen te geven die ze zelf niet gekregen had.

Ik zou geen pedagoog zijn, indien ik geen leestip zou toevoegen: de Palestijnse cultuurfilosoof Edward Saïd pleitte ervoor op alle Palestijnse scholen uitdrukkelijk aandacht te besteden aan de Shoah, de systematische uitmoording van de Joden in Europa, terwijl zijn vriend, de Joods-Israëlische musicus en dirigent Daniël Barenboim, voorstelde op alle Israëlische scholen cursussen te geven over de Nakba, de verdrijving van de Palestijnse bevolking in 1947-1948. Zou het niet ontzettend nuttig en heilzaam zijn als morgen kinderen in heel Vlaanderen zowel het dagboek van Anne Frank als dit verhaal over de littekens van de repressie zouden lezen en in alle openheid in de klas bespreken?

INLEIDING

Toen ik papa na zijn plotse overlijden in het uitvaartcentrum opgebaard zag liggen, was de eerste gedachte die door mijn hoofd schoot: 'Daar ligt hij nu stil. Nu kan hij mij geen verdriet meer doen'.

Hoe is het mogelijk dat dit de eerste gedachte is van een dochter bij het dode lichaam van haar vader? Voor zijn vrienden van vroeger en voor de meesten die hem kenden, moet het een zeer onaangename, zelfs stuitende gedachte zijn. Voor hen was hij immers een genereuze en trouwe vriend geweest, een erudiete en begeesterde gids. Voor wie onder hetzelfde dak woonden, mijn moeder, mijn zus en ikzelf was hij echter een harde norse man met wie het moeilijk samenleven was.

Papa was zwaar getraumatiseerd geweest door de naoorlogse repressie, maar hij sprak daar niet over. Zijn opgekropte verbittering reageerde hij af op zijn vrouw, zijn twee dochters en later ook op zijn kleinkinderen.

Na het overlijden van papa vond ik alle documenten terug, mooi geordend en geklasseerd. Uit de documenten kon ik het verhaal reconstrueren van twee jonge idealistische mensen die vol verwachting toekomstgericht waren, maar die terecht zijn gekomen in een negatieve spiraal die bij mijn moeder tot zelfmoord leidde en mijn vader opsloot in een houding van radicale afwijzing van de jeugd en de toekomst.

Ik wil vertellen hoe verzwegen trauma's van vaders bij hun kinderen en kleinkinderen terecht kunnen komen en hoe het komt dat een dochter bij het opgebaarde lichaam van haar vader

zoiets stuitends kan denken. Het is een erg persoonlijk relaas van mijn opgroeien en volwassen worden in het naoorlogse Vlaanderen. Het werd met tranen geschreven. Maar het hielp me om afstand te nemen en met meer mildheid terug te blikken.

HOOFDSTUK I

De tuin van grootvader

Nacht van 26 september 1940. Het is nog donker maar de ochtend hangt al in de lucht en kleurt de einder mistig grijs, wanneer Nand en Louise haastig in de rode Imperia stappen en vertrekken naar het moederhuis in Roeselare. De weeën zijn enkele uren geleden zachtjes begonnen en nu zeer hevig geworden.

Nands vader kijkt de wegrijdende auto na. Als de wagen uit het zicht is verdwenen, gaat hij weer binnen en sluit zorgvuldig de zware eiken voordeur af. Dan wacht hij, alleen in het grote huis, op de geboorte van zijn eerste kleinkind. In de verte klinkt het gerommel van de Duitse bombardementen en dat maakt de stilte in het oude herenhuis bijna tastbaar.

Nand en Louise zijn vier jaar getrouwd en hebben naar hun eerste kindje uitgekeken. Het wiegje staat klaar en in de kast liggen zelf geborduurde lakentjes. Het valiesje voor het moederhuis was al weken eerder klaargemaakt.

Ze hebben voor elkaar gekozen, hoewel de familie langs Nands zijde bezwaren had omwille van het 'verschil in stand'. Nand is een kind uit de hogere burgerij en Louise is de oudste dochter van een oorlogsweduwe. Maar Nand zet zijn keuze toch door. Het huwelijk wordt op 10 april 1936 ingezegend door de 'nonkel pastoor' van zijn familie.

Ze zijn nu dertigers. Ze koesteren grote dromen en idealen. Allebei zetten ze zich begeesterd in voor het streven naar

Vlaamse ontvoogding. Louise studeerde voor regentes aan de normaalschool van Tielt, waar ze het Vlaamse gedachtegoed leerde kennen. Na haar studies werkte ze een vijftal jaar met veel enthousiasme in dezelfde school als lerares. Maar toen ze trouwde werden de toen geldende reglementen van het katholiek onderwijs toegepast. Leraressen die een gezin stichtten, moesten hun werk opgeven. Louise scheen dat niet erg te vinden en was van plan zich met volle overgave aan haar gezin te wijden.

Ook Nand raakte vertrouwd met de Vlaamse beweging tijdens zijn humaniorastudies aan het bisschoppelijk college van Roeselare en nadien aan het Sint Leocollege in Brugge. Daarna studeerde hij voor ingenieur aan de universiteit Gent. Hij werd een studentenleider die op de barricaden stond voor de vervlaamsing van de Gentse universiteit. Bij die gelegenheid leerde hij de dominicaan pater Callewaert kennen. Pater Callewaert stond voor de vervlaamsing van het onderwijs op alle niveaus en voor de waardering van het Vlaamse culturele erfgoed. Hij richtte zich vooral tot christelijke en Vlaamsgezinde jongeren. Aan de universiteit kwam Nand ook in contact met de politieke vleugel van de beweging en met Staf De Clercq.

Als het Vlaams Nationalistisch Verbond – het vnv – in 1933 door Staf De Clercq werd gesticht, was Nand daar meteen een actief lid van. Het vnv groeide uit tot een sterke oppositiepartij met onder meer de materiële en morele steun vanuit Nederland en vanuit Duitsland. Het Duitse nationaalsocialisme kreeg in vnv-kringen steeds meer aanhangers. Geïnspireerd door de ‘Nieuwe Orde’ belandde de partij steeds meer in autoritair, extreem nationalistisch en racistisch vaarwater. Tijdens de Tweede Wereldoorlog collaboreerde het vnv officieel met de Duitse bezetter.

Op een foto is te zien dat Nand in oktober 1942 op de begrafenis van Staf De Clercq vooraan in de stoet mee stapt met de pet van de Gentse studenten op en een Vlaamse leeuwenvlag in de hand. Hij was dan al sinds einde 1941 afdelingsleider in Kortemark en hij zou dat blijven tot Pasen 1943.

Nadat hij in Gent zijn ingenieursdiploma had behaald, ging

Nand van 1935 tot 1937 in Duitsland studeren in opdracht van de firma Gevaert te Oude God (Mortsel). Hij studeerde achtereenvolgens fotografie in Leipzig en chemie in Dresden.

Na hun huwelijk in april 1936 brachten Louise en Nand hun wittebroodsweken in Duitsland door. Talrijke foto's van Louise in 'Drachtenkostum' en van Nand met op de achtergrond de Duitse bergen geven ons een beeld van een jong en gelukkig stel.

In het najaar van 1937 begint Nand te werken voor de firma Gevaert in Oude God. Het jonge koppel gaat in de buurt wonen en dat bevalt Louise zeer. Ze ontmoet er een buurvrouw die haar boezemvriendin wordt. Maar Nand heeft het moeilijk met de bedrijfscultuur bij Gevaert. Hij heeft er vooral te maken met leden van het Verdinaso, een andere sterk nationalistische beweging die echter een totaal andere richting uitgaat dan het VNV.

Waarschijnlijk hebben spanningen met deze Verdinasocollega's en de naderende oorlogsdreiging, Louise en Nand doen besluiten naar West-Vlaanderen terug te keren. In februari 1940 doet Nand een vergelijkend examen bij de Dienst Wederopbouw en als hij daarin slaagt, dient hij zijn ontslag in bij Gevaert.

Als de Duitsers op 10 mei 1940 België binnen vallen is Louise vijf maand zwanger. Ze moeten toen inderhaast hun huurhuis aan de Lindenlei in Oude God hebben verlaten, want hun huisraad en voedselvoorraad blijven achter. De buurvrouw Laura laat per brief weten dat Franse soldaten het leegstaande huis langs het keldergat zijn binnengedrongen en de voedselvoorraad hebben meegenomen, onder meer een aantal potten pas gemaakte confituur. Als de soldaten vertrokken zijn, poogt Laura een deel van de huisraad in veiligheid te brengen. Nog in dezelfde meimaand wordt het huis opnieuw bewoond, nu door Duitse soldaten die er een veldkeuken installeren. Bij hun vertrek nemen ze alles mee wat ze kunnen gebruiken.

Telkens krijgt Louise per brief een uitgebreid relaas over de gebeurtenissen in Oude God. Uit de brieven spreekt veel hartelijke vriendschap en humor.

Op 5 april 1943 wordt Oude God door de Amerikaanse luchtmacht gebombardeerd. De bedoeling is de toenmalige Erlafabrieken te treffen, waar vermoedelijk de beruchte jachtvliegtuigen werden hersteld. Maar de bommen kwamen terecht in het midden van de stad. Wat militaire strategen koelweg klasseren als 'collateral damage', veroorzaakte onnoemelijk veel menselijk leed. De stad werd platgelegd en een kleine duizend burgers werden gedood. Ook de Lindenlei waar Charlottes ouders voor de oorlog woonden werd helemaal vernield. Laura, Louises buurvrouw en boezemvriendin, kwam om. Louise was 35 jaar toen ze haar boezemvriendin verloor in het bombardement van Oude God. Het moet haar zeer diep geraakt hebben. In de Eerste Wereldoorlog sneuvelde haar vader en nu sterft haar boezemvriendin in een volgende oorlog. In haar verdere leven is ze nooit meer zo'n intieme vriendschap aangegaan. Het lijkt alsof het dubbele verlies in de twee wereldoorlogen haar te angstig had gemaakt om zich nog te binden en het risico te lopen weer een geliefde persoon te verliezen.

In een van haar laatste brieven aan Louise had de buurvrouw geschreven hoe mooi de bloemen in het voortuintje erbij stonden dat jaar. De schoonheid van de bloemen had haar de kracht gegeven om even haar broosheid en kwetsbaarheid in de oorlog te overstijgen. De bloemen in het voortuintje doen denken aan de klaprozen in Flanders Fields. John Macrae, een Canadese officier die vocht in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog beschreef in zijn wereldberoemd geworden gedicht de bloeiende klaprozen op de omgewoelde Vlaamse velden. Net als de buurvrouw heeft hij de oorlog niet overleefd. Maar de troost van de bloeiende bloemen liet hen toe even boven de gruwel uit te stijgen.

Het kindje in Louises schoot heeft nog geen weet van de oorlog en de troost van bloemen. In een steeds dwingender ritme zoekt het zijn weg naar het licht en de ruimte. Wanneer Louise en Nand om halfzes bij het moederhuis aankomen, zijn de weeën zeer hevig. De nachtzuster ontvangt hen en doet een vluchtig onderzoek. Zij oordeelt dat de geboorte nog een tijdje op zich

zal laten wachten omdat het een eerste kind is. Samen met de andere zusters vertrekt ze met een gerust gemoed naar de vroegmis en laat het jonge koppel alleen achter. Maar voor ze het goed en wel beseffen komt het kindje, dat ze Charlotte zullen dopen, tevoorschijn. Nand vertelde later vaak hoe hij in paniek op alle knopjes tegelijk drukte om hulp te vragen. Boreling Charlotte weent en wordt overvallen door fel licht, sterke geluiden en ongekende geuren. Ze wordt rustig wanneer ze veilig in mama's armen ligt en haar hartslag voelt.

Een week later komt ze thuis in een rustig oud huis met een veilig ommuurde tuin, samen met haar ouders, grootvader en de meid, Martha. Eerst herkent ze het gezicht van mama, want die is er altijd om voor haar te zorgen. Later leert ze ook het gezicht van papa, pompapa en Martha onderscheiden. Het huis begint voor haar te leven met de verschillende plaatsen die telkens een andere geur, kleur en lichtinval hebben. Maanden later zal Lotje troost vinden bij het kleine troetelbeertje dat mama in haar wiegje achterlaat als ze er zelf niet is.

Het huis waar ze woont is rond 1840 gebouwd door grootmoeders grootmoeder en nu al honderd jaar bewoond door drie generaties van dezelfde familie. Het zijn gerespecteerde burgers. Generaties na elkaar bekleedde de vader het ambt van gemeentesecretaris. Grootmoeder Charlotte heeft haar hele leven in dat huis gewoond. Alleen had ze als jong meisje enkele jaren doorgebracht in een streng Franstalig katholiek internaat in Moeskroen.

Een brief van haar dateert van 19 maart 1885. Hij is in het Frans geschreven vanuit het internaat in een sierlijk, bijna kalligrafisch handschrift, naar aanleiding van de naamdag van haar vader.

*Le beau jour de votre fête vient de réjouir mon coeur
en m'offrant une nouvelle occasion de vous témoigner
de mon amour filial et ma vive gratitude ...*

Ze besluit haar brief met:

un bouquet spirituel offert à mon père à l'occasion de sa fête.

3 communions

12 Messes

20 litanies

15 chapelets

15 chemins à la croix

300 oraisons jaculatoires

Votre fille soumise

Charlotte

Grootmoeder Charlotte was 17 jaar in 1885. Veilig opgeborgen in een internaat onder het toeziende oog van religieuzen bracht ze haar jeugd door, doordrenkt van katholieke devotie en formalisme. Haar brief is getoonzet als een epistel aan het allerhoogste gezag.

Mijn dochter heeft nooit zo'n brief naar haar vader geschreven.

Voor haar huwelijk heeft ze gezorgd voor haar moeder en voor haar zieke broer tot aan hun dood. Ze behartigde ook de zakelijke administratie van de familie.

Ze was 41 jaar toen ze in 1909 trouwde met Achilles. Achilles was zeven jaar jonger dan zij en, zacht uitgedrukt, bijzonder levenslustig. Hij trouwde in en nam het beroep van zijn schoonfamilie op: hij werd molenaar en chicoreifabrikant. Zijn vrouw, Charlotte hield verder de boeken bij en organiseerde de verkoop. Een grote foto uit 1912 met onderschrift illustreert de relatie van het echtpaar. Achilles en zijn schoonbroer Emile staan er temidden van hun vijf arbeiders met de fabriek op de achtergrond. Enkel Achilles is gekleed als een chique meneer met een hoge stijve kraag, horlogeketting, manchetknopen en pochette, en een sigaar in zijn hand. Aan zijn voeten ligt, zoals op de meeste foto's, zijn trouwe herdershond. Charlotte, in feite de eigenares van de fabriek, is niet in beeld. De kledij van

Achilles getuigt van haar zorg en aandacht. Op de achterkant van de foto schreef ze in haar mooie handschrift: *Achilles et le personnel de sa fabrique. Le beau frère d'Achilles se trouve à côté de lui.* Ze schreef 'sa' fabrique, hoewel het eigenlijk haar fabriek was. Op de foto's van haar eerste huwelijksjaren zien we Charlotte als een elegante slanke dame met een vriendelijke uitstraling. Ze heeft weelderig zwart haar dat in een chignon haar gelaat omkranst.

Eén jaar na hun huwelijk werd hun enige kind geboren: Fernand, die als student 'Nand' werd genoemd. Een plechtige 'staatsiefoto', zoals toen gebruikelijk was, toont grootmoeder Charlotte met haar zoon als hij acht maanden oud is. De foto is genomen in de tuin op een duidelijk herkenbare plek. Charlotte staat er op een uitgerold tapijt in het grasveld. Haar zoontje draagt een lang wit kleed en zit op haar arm. Ze toont vol fierheid haar laat geboren en enige zoon, de enige nakomeling van de familie. Fernand is haar oogappel, dat zie je. Wellicht werd de 'dauphin' ook behoorlijk verwend. Op latere foto's, gemaakt bij een fotograaf, staat het tienjarige kind als een piekfijn uitgedost klein meneertje dat zeer zelfbewust recht in de lens kijkt.

Voor Charlotte was het ouderlijk huis met tuin en werkplaatsen haar leven en haar horizon. Altijd stond een trapje tegen de tuinmuur waarop ze kon gaan staan om met haar buurvrouw en beste vriendin een praatje te maken.

Op 13 oktober 1914 verliet ze het ouderlijk huis een tweede keer, op de vlucht voor de vuurlinie van het IJzerfront. In die tijd was de vlucht een hele expeditie. Ze reisden met een witte huifkar, voortgetrokken door paarden, en ze logeerden in scholen en openbare gebouwen. De IJzerbrug in Diksmuide was al ondermijnd, maar na veel discussie mochten ze er toch over. De tocht ging verder langs Alveringem, naar Frans-Vlaanderen. Einde december kwamen ze ten slotte terecht in villa Aïda, Le Touquet Plage. Ze verbleven daar tot het einde van de oorlog. In 1918 reisden ze met de trein over Boulogne en Duinkerke terug naar huis.

Charlotte Deblauwe stierf in maart 1939 op 71-jarige

leeftijd. Op nagelaten foto's van 1938 zien we een stokoud versleten vrouwtje met aan haar zijde haar pronte en goedgeklede man. Kleine Charlotte werd naar haar grootmoeder genoemd, maar heeft haar niet gekend. Lotjes vader sprak geregeld met veel respect en genegenheid over zijn moeder, maar zegde zelden iets over zijn vader.

Het huis draagt de sporen en herinneringen van vier generaties. Op de arm van haar moeder verkent Lotje met al haar zintuigen haar pas ontdekte wereldje. Ze snuift de geuren op van de verschillende plaatsen, ziet de kleuren en de lichtinval en ondervindt dat alles zijn vaste plaats heeft. Heel geleidelijk vindt ze haar plaats in dit huis met een duidelijke voetafdruk. Wanneer ze later op eigen beentjes het huis verkent weet ze de weg. Ze geniet van het geluid en van de weergalm in de gang als ze er met klepperende sandaaltjes door loopt. Ze is niet graag in de donkere keuken met het arduinen aanrecht, want het ruikt er zo slecht. Maar ze moet er wel door om in de tuin te geraken. De grote heldere eetkamer met grote ramen op de tuin geniet haar voorkeur. Het is daar altijd lekker warm en de zon schijnt binnen. In het midden staat een grote tafel met 'veel' stoelen. Het salon, de 'beste kamer', ligt vooraan in het huis. De deuren zijn bijna altijd gesloten omdat er veel snuisterijen en antiquiteiten staan. Het ruikt er stoffig en muf. Op een bepaald moment ontdekt ze toch die snuisterijen en raakt ze geboeid door de opgezette reiger die daar in een hoekje staat.

De eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog verlopen vrij rustig in het huis van pompapa. Papa heeft een vaste job als inspecteur van de waterwegen en is afdelingsleider van het vnv. Enkel de betonnen schuilkelder in het midden van de tuin wijst op dreigend onheil. Af en toe, als de sirenes loeien en bommenwerpers afkomen, gaan ze er met de burenschuilen.

Vijfentwintig jaar geleden, tijdens de Eerste Wereldoorlog, werd deze tuin getroffen door de inslag van tien obussen, waardoor kraters ontstonden en de fruitbomen werden vernietigd. De aangebrachte schade is allang hersteld. Dit is een sterke, veerkrachtige tuin.

In februari 1943 wordt Charlottes zusje Lutgarde geboren in veel minder gunstige omstandigheden. In het huis heerst nu veel meer spanning. Nand is ontgoocheld over de richting die het VNV is uitgegaan en geeft rond Pasen 1943 zijn ontslag als afdelingsleider. Mama rouwt om het verlies van haar boezemvriendin in het bombardement op Oude God. In huis zijn er geregeld conflicten tussen bompapa en papa. Na de slag om Stalingrad verliest Duitsland steeds meer terrein aan het Oostfront en keren de krijgskansen. Nand beseft dat dit op termijn ook voor hem gevolgen zou kunnen hebben. Lotje zal in haar eerste levensmaanden zeker niet met dezelfde rust en betrokkenheid als Charlotte worden omgeven. 's Nachts huilt ze veel. Mama vertelde later hoe geïrriteerd papa dan was. Zijn enige reactie was dan: 'Geef ze eten, dat ze zwijgt!'

Kleine Charlotte voelt waarschijnlijk de spanning in huis en ze trekt in die periode veel meer de tuin in met bompapa en Martha. De eerste herinnering aan haar zusje is sterk emotioneel gekleurd en dateert waarschijnlijk van maart '43. Zusje ligt op de grote tafel in de woonkamer, omringd door vader, moeder, grootvader en Martha. Het lijkt niet goed met haar te gaan, want er hangt een sfeer van bezorgdheid. Lotje wil weten wat er gebeurt. Ze staat op de tippen van haar tenen, maar kan nog niet over de tafel kijken om haar zusje te zien. Alle ogen zijn op de kleine zus gericht. Niemand kijkt naar Lotje om. Zij is ontstemd en kwaad en vertrekt alleen langs de donkere keuken naar de tuin.

Enkele weken later verstopt ze zich vooraan in de tuin achter de laurierstruiken. Ze wil weten of haar ouders haar nog wel zullen missen en haar zullen zoeken. Ze hoort haar ouders zoeken en blijven zoeken gedurende lange tijd en voelt dat ze almaar ongeruster zijn, maar kleine Charlotte geeft geen kik. Ze zit goed verstopt achter de struiken en bestudeert de slakken die daar ook een schuilplaats hebben gevonden. Haar beentjes beginnen pijn te doen van het lange hurken, maar ze houdt vol. Uiteindelijk vinden haar ouders haar. Lotje voelt de opluchting van haar ouders en is gerustgesteld.